

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЗАПОРІЗЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до практичних занять і самостійної роботи
з курсу «ГЛОБАЛЬНА ЕКОНОМІКА»
для студентів факультету економіки та управління
денної і заочної форми навчання**

2023

Методичні рекомендації до практичних занять і самостійної роботи з курсу «Глобальна економіка» для студентів факультету економіки та управління денної і заочної форми навчання / Укл. к.е.н., доц. Сидорук І.С. Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2023. 65 с.

Укладачі: І.С. Сидорук, к.е.н., доцент кафедри економічної теорії та підприємництва НУ «Запорізька політехніка»

Рецензенти: О.В. Губарь, к.е.н., доцент кафедри економічної теорії та підприємництва НУ «Запорізька політехніка»

Відповідальний за випуск: Т.Б. Кригульська, к.іст.н., доцент, т.в.о. завідувача кафедри економічної теорії та підприємництва НУ «Запорізька політехніка»

Затверджено на засіданні кафедри економічної теорії та підприємництва НУ «Запорізька політехніка»
Протокол № 1 від 14.08.2023

ЗМІСТ

Тематичний план курсу «Глобальна економіка».....	4
Методичні рекомендації щодо виконання самостійної роботи ...	6
Плани практичних і самостійних робіт	8
Тема 1. Глобальні трансформації і становлення глобальної економіки	8
Тема 2. Регулятивні інститути глобальної економіки.....	14
Тема 3. Механізми функціонування глобальних ринків.....	18
Тема 4. Конкурентне лідерство глобальних корпорацій	28
Тема 5. Процеси регіоналізації в глобальній економіці	35
Тема 6. Цифрова трансформація та глобальні технологічні інновації.....	43
Тема 7. Глобальний контекст розвитку економіки України	54
Перелік рекомендованої літератури	63

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН КУРСУ «ГЛОБАЛЬНА ЕКОНОМІКА»

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		лек.	прак.	лаб.	інд.	с.р.		лек.	прак.	лаб.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Економічна природа глобальних трансформацій та становлення глобальної економіки												
Тема 1. Глобальні трансформації і становлення глобальної економіки	14	2	2	-	-	10	14	1	-	-	-	13
Тема 2. Регулятивні інститути глобальної економіки	12	2	2	-	-	8	12	1	-	-	-	11
Тема 3. Механізми функціонування глобальних ринків	12	2	2	-	4	4	12	-	1	-	-	11
Разом за змістовим модулем 1	38	6	6	-	4	22	38	2	1	-	-	35
Змістовий модуль 2. Процеси глобальної корпоратизації та регіоналізації бізнесу, сучасні тенденції глобальної економіки												
Тема 4. Конкурентне лідерство глобальних корпорацій	14	2	2	-	4	6	14	1	-	-	-	13
Тема 5. Процеси регіоналізації в глобальній економіці	12	2	2	-	-	8	12	-	-	-	-	12

Тема 6. Цифрова трансформація та глобальні технологічні інновації	14	2	2	-	2	8	14	-	1	-	-	13
Тема 7. Глобальний контекст розвитку української економіки	12	2	2	-	2	6	12	1	-	-	-	11
Разом за змістовим модулем 2	52	8	8	-	8	28	52	2	1	-	-	49
<i>Усього годин</i>	90	14	14	-	12	50	90	4	2	-	-	84

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКОНАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Крім аудиторних занять, навчальна програма з дисципліни «Глобальна економіка», передбачає самостійну роботу студентів, яка має на меті формування пізнавальної активності студентів, засвоєння ними основних умінь та навичок роботи з навчальними матеріалами, поглиблення та розширення вже набутих знань, підвищення рівня організованості студентів тощо.

У процесі самостійної роботи студенти мають оволодіти вміннями та навичками:

- організації самостійної навчальної діяльності;
- самостійної роботи в бібліотеці з каталогами;
- роботи з навчальною, навчально-методичною, науковою, науково-популярною літературою;
- конспектування літературних джерел;
- роботи з довідковою літературою;
- опрацювання статистичної інформації.

Кожний студент повинен уміти раціонально організувати свою навчальну самостійну діяльність. Важливим є вміння скласти план своєї роботи, чітко визначити її послідовність. План самостійного навчання повинен бути реальним, щоб його виконання приводило до плідних наслідків у навчальному процесі.

Відібрана для самостійного опрацювання література може бути різною, як за обсягом наукових даних, так і за характером їхнього викладу. Потрібно відібрати необхідний для опрацювання матеріал (розділи, підрозділи, тощо) а також розсортувати його за важливістю (що для детального вивчення, а що для ознайомчого читання). Процес читання має відбуватися повільно, вдумливо, до незрозумілих питань слід обов'язково повертатися, наводити додаткові довідки, щоб зрозуміти суть думки автора. Значення незнайомих термінів слід одразу ж

з'ясовувати за тлумачними словниками, енциклопедіями або спеціалізованими довідниками. У процесі роботи з літературою корисно робити виписки найважливіших думок, формулювань, окремих висловів на аркушах паперу із зазначенням автора, джерела, сторінок і абзаців. Для кращого засвоєння матеріалу, розвитку творчого мислення основний зміст прочитаного доцільно формулювати у вигляді тез.

Для цілісного уявлення про навчальну дисципліну студентів необхідно користуватися довідковою літературою: енциклопедіями, енциклопедичними словниками, галузевими довідниками тощо.

Майбутній фахівець повинен достатньо вправно користуватися персональним комп'ютером. Робота з матеріалами Інтернету надає можливість отримувати найновішу інформацію з різних сфер життя нашої держави і світу.

Вивчення курсу супроводжується складанням схем, графіків, таблиць та їхнім подальшим аналізом. Схеми, які складаються студентами, повинні бути наочними, змістовними, логічно обґрунтованими. Великий обсяг цифрової економічної, суспільної чи політичної інформації доцільно зводити в таблиці, це впорядковує дані, робить їх зручнішими для сприйняття.

Результати виконаної самостійної роботи перевіряються під час проведення практичних занять, контрольних заходів, консультацій.

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ І САМОСТІЙНИХ РОБІТ

Тема 1. Глобальні трансформації і становлення глобальної економіки

1. Становлення і сучасний формат глобальних трансформацій.
2. Провідні концепції глобалістики.
3. Принципи і наслідки глобалізації.

Методичні вказівки та пошукові завдання

Предметом дослідження глобальної економіки є ринкові відносини між суб'єктами глобальної економічної системи, зумовлені закономірностями, тенденціями та специфікою її функціонування.

Безпосередніми завданнями дослідження виступають:

- координація коротко- і довгострокових цілей глобальної макроекономічної політики;
- вибір інструментів і розробка альтернативних стратегій глобальної макроекономічної політики та їх вплив на розвиток відкритих національних економік.

Глобалізація є процесом об'єднання найважливіших секторів національних економік в єдину систему, яка у своїй цілісності функціонує в режимі реального часу. Глобалізація економіки – це новітній, складний, багатогранний та багаторівневий процес закономірних якісних перетворень, трансформацій світової економіки, що відбуваються на основі усупільнення виробництва, поглиблення інтеграційних процесів у результаті зростання і прискорення міжнародних переміщень товарів, послуг, капіталів та розвитку новітніх інформаційних технологій;

За умов глобалізації інтернаціоналізація економіки набуває нових рис:

- формується глобальне світове виробництво на основі зародження наднаціональних відтворювальних ядер, планетарного охоплення світової економіки впливом транснаціональних корпорацій;

- змінюється зміст світогосподарських зв'язків. Темпи зростання міжнародної торгівлі випереджають темпи збільшення виробництва, а фінансові потоки перевищують трансакції, пов'язані з експортом товарів і послуг;

- видозмінюється спрямованість і структура міжнародної торгівлі. Зростає товарообмін наукомісткою продукцією між розвиненими країнами;

- докорінно перетворюється фінансова сфера, змінюється її роль у світовій економіці на основі прогресуючого зростання валютних, кредитних ринків. Транскордонні фінансові потоки, продовжуючи обслуговувати економіку, виступають як відокремлені від відтворювального процесу;

- першочергового значення набуває глобальний капітал, який не може бути зачислений до жодного національно-державного утворення, інтенсифікується його територіальна експансія та функціональна диверсифікація, формуються віртуальні ринки глобального капіталу, які основані на новітніх інформаційних і фінансових технологіях, інтенсифікується пошук світового центру управління та інструментів регулювання глобальних світогосподарських процесів.

Виокремлюють чотири базові концепції, що віддзеркалюють історичні кордони феномену глобалізації:

- концепція глобалізації як зміни форм історичного процесу (концепція «архаїчної глобалізації»);

- концепція глобалізації як сучасного економічного феномену (концепція реалістів);

- концепція протоглобалістів;

- концепція глобалізації як певної позачасової властивості, що іманентно притаманна світовому суспільству.

Третє питання необхідно розглядати перш за все,

звернувши увагу на те, що реальності, в яких відбувається процес глобалізації, знаходять своє вираження в широкій амплітуді суспільних суперечностей:

- суперечності між загальнолюдськими інтересами у взаємозалежному світі та національно-етнічних особливостях, між глобалізацією і прагненням до ідентичності, самовизначення народів, соціальних спільностей, особистостей;

- проблеми сумісності та несумісності різних локальних цивілізацій, їх суперечливого взаємного впливу – проблеми, які не пом'якшуються, а ще більше загострюються в період прискореної глобалізації;

- суперечності між гомогенізацією і диверсифікацією, об'єднанням і фрагментацією, інтеграцією і протидіючими тенденціями;

- суперечності, які поглиблюються внаслідок нерівномірності світового розвитку, що проявляється у зростаючому розриві у рівні доходів між зоною «золотого мільярда» і більшістю решти населення світу;

- науково – технічні диспропорції та соціально економічна поляризація, яка посилюється внаслідок того, що на антагонізми, притаманні індустріальним і напівіндустріальним суспільствам, накладаються нові суперечності інформаційної епохи;

- суперечності між транснаціональними корпораціями, їх політикою й інтересами різних категорій працівників найманої праці, вимогами їх організацій;

- суперечності, що випливають із потреб розширення громадянської участі, поглиблення демократії на різних рівнях, з одного боку, і реальною владою технократів, які прагнуть уникати й уникають контролю за своєю політикою з боку суспільних «низів» і середніх верств, а також національно-державних інститутів – з іншої.

Суспільні суперечності впливають на глобальну макроекономічну політику, вимагають її коригування. Далі

необхідно на конкретних прикладах, показати наслідки глобалізації, в т.ч. негативні.

Слід розуміти, що процеси глобалізації йдуть тому, що приносять прибуток. Більший прибуток – інтенсивніше посилюється глобалізація. А контраглобалізм при цьому відображає невдоволення розподілом прибутку і непрозорістю цього процесу. Спираючись на філософське вчення Гегеля (філософські тріади), нинішній цикл глобалізації – це і посилення контрглобалізму типу «глобалізація не має і не може мати людського обличчя». Проте так чи інакше на порядку денному – загострення суперечностей глобальної економіки, ослаблення позицій протекціонізму в міжнародній політиці й відповідні зміни інституціональних структур і механізмів.

Необхідно також звернути увагу на світові процеси пов'язані з «відмиванням брудних грошей», проблеми офшорних зон та офшорних банків, діяльність країн – аутсайдерів, які можуть стати джерелом контрглобалізму.

Теми рефератів

1. Особливості глобальної макроекономічної політики в сучасних умовах.
2. Позитивні наслідки глобалізації.
3. Негативні наслідки глобалізації, шляхи вирішення.
4. Контрглобалізм.
5. Бідність як глобальна проблема.
6. Глобалізація як нова якість інтернаціоналізації.

Контрольні завдання

1. Тести

1. Визначте мету вивчення дисципліни «Глобальна економіка»:

а) отримання знань щодо діяльності в системі управління якістю продукції на підприємстві на основі теоретичних

положень в практичних досліджень вітчизняної та зарубіжної науки;

б) надання теоретичних знань і практичних навичок, необхідних для вирішення питань, пов'язаних із забезпеченням безпечних умов праці, організації виробництва, що виключають негативний вплив на людину і навколишнє середовище;

в) формування знань про умови та фактори становлення і механізмів функціонування світової економіки;

г) освоєння основних принципів і методів організації та управління підприємством в сучасних умовах господарювання, процесів прийняття рішень, ознайомлення з сучасними методами і прийомами роботи в умовах галузевої конкуренції.

2. Зазначте основний фактор глобалізації:

а) інноваційний характер сучасного виробництва;

б) система управління якістю продукції на підприємстві;

в) методи організації і управління підприємством в сучасних умовах господарювання;

г) забезпечення безпечних умов праці.

3. В яких напрямках відбуваються дослідження глобальних процесів:

а) глобальні проблеми світової безпеки;

б) економічна та політична глобалістика;

в) інформаційна та екологічна глобалістика;

г) всі відповіді вірні.

4. Чи є загальні проблеми відсталості країн?

а) вони специфічні у кожній;

б) вони однакові у кожній;

в) є як особливі обставини, так і загальні передумови їхньої відсталості;

г) питання некоректне;

д) попередні відповіді помилкові.

5. Чи існують загальні шляхи подолання економічної відсталості різних країн:

а) у кожній свій специфічний шлях;

б) шлях подолання відсталості однаковий для всіх;
в) діють як особливі, так і загальні фактори подолання відсталості;

г) питання некоректне;

д) попередні відповіді помилкові.

6. За якими законами розвивається економіка глобальних проблем?

а) за законами, що діють у межах окремих національних країн, але мають інтернаціональні форми свого вияву (закон народонаселення, закон нерівномірності економічного розвитку, тощо);

б) за законами, що діють у межах світового господарства (закон інтернаціоналізації виробництва, тощо);

в) за всезагальними економічними законами;

г) правильна відповідь: а) і б).

7. Зазначте позитивний вплив ТНК на світову економіку:

а) встановлюють монопольні ціни на свою продукцію;

б) розподіляють досягнення НТР на менш розвинені країни;

в) впливають на політику уряду даної галузі;

г) прагнуть перенести шкідливе, забруднююча виробництво в країни, що розвиваються.

2. Складіть таблицю «Можливості забезпечення потреб людини в країнах, різних за економічним розвитком» за зразком:

Категорії споживання	Розвинуті країни	Бідні країни
1	2	3
Продукти харчування	Вільна купівля продуктів харчування для споживання дома або в ресторанах, кафе, тощо.	Для більшості населення самозабезпечення продуктами харчування на власних або орендованих ділянках землі.

Житло		
Одяг та інші аксесуари		
Інші предмети побуту		
Інші послуги		
Транспорт		
Медицина		
Інше		

3. Питання для самоперевірки знань

1. Що є предметом дослідження курсу «Глобальна економіка»?

2. Що виступає основним завданням дослідження курсу «Глобальна економіка»?

3. Назвіть основні суспільні суперечності процесу глобалізації.

4. Як ви розумієте суперечність між ТНК, їх політикою й інтересами різних категорій працівників найманої праці, вимогами їх організацій?

5. В чому проявляється суперечність між загальнолюдськими інтересами та національно-етнічними особливостями людей?

6. Що таке контрглобалізм?

7. Які зміни необхідно вносити в інституції та світогляд, щоб не допустити негативних наслідків глобалізації?

8. Яка основна мета глобалізації?

Література: 2, 5, 11, 13, 17, 20.

Тема 2. Регулятивні інститути глобальної економіки

1. Історія виникнення міжнародної координації глобальної економіки.

2. Суб'єкти та об'єкти міжнародної координації глобальної економіки.

Методичні вказівки та пошукові завдання

Розглядаючи перше питання, необхідно підкреслити, що розширення господарських взаємозв'язків, взаємозалежність країн (господарств) потребує збільшення ролі різнопланового регулювання світових господарських зв'язків, які сприяють більш широкому використанню переваги міжнародного поділу праці (МПП). З питань торгово-економічних міжнародних відносин багатогранне регулювання впливає на ті рішення, які приймають уряди країн, не обмежуючи національного суверенітету його учасників. Також це сприяє розвитку світогосподарських відносин, наданню підтримки учасникам зовнішньоекономічної сфери діяльності на міждержавному рівні і в сфері міжнародних економічних організацій.

Далі звертається увага на те, що з реалізацією плану Маршалла (1948 р.), виникає практика координації міжнародної економічної політики. Виникають міжнародні фінансові інститути після Другої світової війни, які здійснюють міждержавне регулювання міжнародних валютно-кредитних і фінансових відносин. Виникнення міжнародних фінансових інститутів обумовлено наступними причинами:

- посилення глобалізації господарського життя, створення ТНК і ТНБ, які виходять за національні кордони;

- розвиток міждержавного регулювання світогосподарських зв'язків, в т.ч. валютно-кредитних і фінансових відносин;

- необхідність спільного розв'язання проблем нестабільності світової економіки, включаючи світову валютну систему, світові ринки валют, кредитів, цінних паперів, золота.

Далі необхідно розглянути етапи міжнародної координації глобальної економіки та особливості діяльності міжнародних економічних організацій, які ввійшли у склад ООН,

міжнародних фінансових інститутів, інтеграційних об'єднань, таких як ЄС, АСЄАН та інші. Важливу роль в регулюванні світогосподарських зв'язків відіграють неурядові організації, а тому необхідно з'ясувати напрями їх діяльності (міжнародна торгова палата, асоціація експортерів та виробників сировинних товарів, фонди розвитку, конференції, та круглі столи та інші). Необхідно підкреслити, що з середини 70-х років ХХ сторіччя розробка проблем міждержавного регулювання перенесена на рівень нарад голів держав та урядів «великої сімки», потім «вісімки», а сьогодні G-20, а також світового економічного форуму в Давосі.

Дуже важливо зосередити увагу на тому, що на сучасному етапі основними задачами міжнародної координації глобальної економіки є:

- забезпечення стабільності в розвитку світової економіки та у валютно-фінансовій сфері;
- формування економічного співробітництва між країнами в різнобічних формах, ліквідації дискримінації в торгово-економічних відносинах між країнами та угрупованнями;
- сприяння розвитку приватного підприємництва;
- затвердження конкретних заходів виходу з кризи в конкретній країні або на світовому ринку;
- координація та узгодження макроекономічної політики держав, яка зумовлена тенденцією до економічної інтеграції окремих регіонів.

Вивчаючи друге питання необхідно визначити основні суб'єкти міжнародної координації глобальної економіки – ТНК, держави світу та міжнародні економічні організації, показати їх місце і роль в сучасних міжнародних глобалізаційних процесах. Далі звертається увага на основні об'єкти координації глобальної економіки, такі як: промислове та економічне співробітництво, співробітництво в валютно-фінансовій сфері, транспортній сфері, в рамках світової торгівлі, в системі інтелектуальної власності, стандартизації і сертифікації

продукції, інвестиційній сфері, науково-технічне співробітництво, співробітництво в сфері міжнародної комерційної практики. Здійсненням цих видів співробітництва займаються міжнародні економічні організації належного профілю та компетенції.

Теми рефератів

1. Головні макроекономічні проблеми.
2. Міжнародні економічні організації.
3. Проблеми ефективності координації розвитку глобальної економіки на сучасному етапі.
4. Стратегії сталого розвитку країн в умовах глобалізації.

Контрольні завдання

1. Тести

1. Визначити основні суб'єкти глобальної економіки:
 - а) міжнародна валютна система, валютні курси;
 - б) національні держави, світові фінансові ринки, міжнародні і регіональні організації;
 - в) інвестиції, рівень інфляції;
 - г) економіки розвинених країн і перехідна економіка, світова торгівля.
2. До сучасних інструментів реалізації міжнародної макроекономічної політики можна віднести:
 - а) криза глобальної фінансової системи;
 - б) підтримка реформ в «пожежному» порядку;
 - в) стимуляція попиту;
 - г) стратегія МВФ в сучасних умовах.
3. Базова теорія прийняття управлінських рішень була розроблена:
 - а) Яном Тінбергеном;
 - б) Робертом Манделлом;
 - в) Дж.Кейнсом;
 - г) Айзардом Уолтером.

4. Назвіть інструменти, якими оперує Ян Тінберген в своїй моделі:

- а) фіскальний інструмент;
- б) монетарний інструмент;
- в) всі відповіді правильні;
- г) все відповіді некоректні.

2. Питання для самоперевірки знань

1. Назвіть основні ознаки макроекономічної стабільності?
2. Що таке платіжні баланси?
3. Охарактеризуйте інструменти реалізації міжнародної макроекономічної політики.
4. Що таке стратегії сталого розвитку країн в умовах глобалізації?
5. Охарактеризуйте суб'єкти координації розвитку глобальної економіки.

Література: 4, 13, 14, 17, 24-29.

Тема 3. Механізми функціонування глобальних ринків

1. Природа і структура світового господарства. Закономірності розвитку світового господарства.
2. Економічні аспекти глобальних проблем сучасності. Міжнародне співробітництво в розв'язанні глобальних проблем та розвитку світового господарства.
3. Міжнародна міграція робочої сили та сучасний світовий ринок праці.

Методичні вказівки та пошукові завдання

Виконуючи самостійну роботу необхідно з'ясувати, що сучасний світовий розвиток характеризується посиленням

зв'язків та взаємодії між країнами. Тенденція до об'єднання викликана потребою розв'язання глобальних проблем, що стоять перед людством. Серед них – зростаюча взаємозалежність держав в економічній сфері.

Під світовим господарством розуміють сукупність національних господарств та економічних взаємозв'язків між ними, або сукупність виробничих відносин, які функціонують на національному та міжнародному рівнях. Цей процес об'єктивно зумовлений дією кількох факторів.

По-перше, прагнення народів світу вижити за умов надмірного нарощування військових потенціалів і загрози людству можливих глобальних війн політикою мирного співіснування різних економічних систем.

По-друге, розгортанням науково-технічної революції. Жодна з країн світу не може самостійно використати всі досягнення сучасної науки і техніки, тому вони повинні об'єднувати свої зусилля у цій сфері.

По-третє, інтернаціоналізацією господарського життя, міжнародним поділом праці. За сучасних умов країни світового співтовариства можуть ефективно розвивати виробничі процеси лише шляхом спеціалізації та кооперування виробництва на міжнародному рівні. Завдяки цьому можна значно знизити собівартість продукції, підвищити її якість, надійність, заощаджувати паливно-енергетичні, сировинні ресурси, підвищити продуктивність праці, раціонально використовувати робочу силу.

По-четверте, необхідність об'єднання зусиль країн при розв'язанні глобальних проблем (екологічних, продовольчих), зростаючою потребою у взаємній допомозі в екстремальних ситуаціях (землетрусах, ядерних аваріях тощо), доцільністю поєднання господарських зусиль країн-партнерів для спільного освоєння багатств світового океану та космосу у збереженні як уже напрацьованих людством знань, ідей, так і переробці і використанні все більш складних інформаційних систем,

створення міжнародного інформаційного банку даних, яким могла б користуватися відповідно до своїх потреб кожна країна світового співтовариства.

Ці фактори сприяють формуванню цілісного організму світового господарства, поступовому утворенню органічного цілісного економічного явища, яке є істотною ознакою його системності. Характерною ознакою такого господарства є інтегративність, тобто процес зближення між його структурними елементами. Цей процес відбивається у функціонуванні прямих зв'язків між підприємствами, об'єднаннями, у поглиблені процесів спеціалізації та кооперування виробництва, створенні міжнародних господарських організацій, товариств, спільних підприємств тощо.

Формування світового господарства – процес тривалий і безперервний. Він розпочався відносно давно, триває нині і буде продовжуватися в неосяжній перспективі. І хоча мета його визначена об'єктивними тенденціями розвитку людства, залишається незмінною, окремі етапи цього історичного процесу досить суттєво відрізняються один від одного своїм конкретним змістом. На сьогодні можна виокремити чотири етапи становлення світового господарства. Далі необхідно охарактеризувати ці етапи, звернувши увагу на становлення світового ринку, показати сучасну структуру світового господарства.

Розглядаючи закономірності розвитку світового господарства необхідно підкреслити, що об'єктивність виникнення світового господарства означає, що його функціонування охоплює не випадкові відносини економічного характеру, що складаються між окремими країнами, а є закономірним процесом, в основі якого лежать вимоги певних об'єктивних економічних законів.

Основним середовищем, в якому відбувається формування світового господарства, є ринкове середовище. А це означає, що

практично всі відносини функціонування світової економіки, особливо на сучасному етапі, коли вона знову набуває форми всесвітнього капіталізму, опосередковуються через мінові відносини, основним регулятором яких виступає закон вартості.

Процес формування інтернаціональної вартості не є однозначним. Існує багато факторів, що стоять на його перешкоді. Це зовнішньоторговельні й валютні обмеження, коливання курсів валют, політичні неузгодження та ін. Дія їх позначається на рівні світових цін, що дало підставу деяким економістам заперечувати дію закону вартості на світовому ринку як основного регулятора цін. Проте короточасні коливання цін, що відбуваються під впливом названих факторів, мають випадковий характер, не відображають довгострокових тенденцій, в яких саме й виявляється універсальна дія закону вартості як регулятора ринкових відносин взагалі, в тому числі й на світовому ринку.

Аналогічно закону вартості з певною специфікою проявляються, як регулятори тих чи інших сфер функціонування світового господарства, й інші економічні закони: попиту і пропозиції, відповідності виробничих відносин рівню й характеру розвитку продуктивних сил, зростаючих потреб, економії часу тощо.

Разом з тим для світового господарства, як єдиної цілісної системи, властиві й свої специфічні закономірності. Насамперед, це тенденція до інтернаціоналізації господарського життя, яка протистоїть іншій тенденції до національного відокремлення. З розвитком світового господарства перша тенденція бере верх над другою: неухильно зростає зовнішньоторговельний оборот усіх країн, збільшуються масштаби міжнародного руху капіталу, швидко зростають обсяги виробництва у закордонних філіях ТНК, все більше переплітається міжнародна діяльність великих банків тощо.

Важливою закономірністю сучасного світового господарства є нерівномірність розвитку його окремих частин і

загострення суперництва між ними на цій основі. Так, сучасне світове господарство чітко поділяється на дві історичні спільноти: «високорозвинений центр» і «периферія, що розвивається».

Вивчаючи друге питання, звертається увага на те, що в умовах інтернаціоналізації виробництва економічний і соціальний прогрес все більшою мірою залежить від глобальних проблем. Виникнення цих проблем – очевидний прояв глобалізації світового господарства, що проходить у конфліктній, проблемній, суперечливій формі. На зламі ХХІ ст. вони набувають життєвого значення для долі цивілізації.

Глобальні проблеми – проблеми, пов'язані з природними, природно-антропогенними, суто антропогенними (у т.ч. економічними, соціальними) явищами, що виникли в процесі розвитку сучасної цивілізації та мають загальнопланетарний характер як за масштабами та значенням, так і за способами вирішення, а тому потребують координації зусиль усього світового співтовариства.

Сировинна, енергетична, продовольча та інші проблеми для людства не нові, новим для сучасного етапу розвитку є їх глобальний характер, оскільки вони зачіпають важливі інтереси всіх держав і народів, є потужним чинником взаємозалежності та цілісності світу, надаючи йому нових інтегративних рис.

Вирішення глобальних проблем можливе лише за умови невідкладності й рішучості дій, колективних і скоординованих зусиль світового співтовариства. У доповіді ООН про розвиток людини зазначається, що програма дій, спрямованих на забезпечення прогресу людства в епоху глобалізації, повинна передбачати досягнення семи основних цілей, у контексті кожної з яких необхідна взаємодія на національному і міжнародному рівнях:

- удосконалення діяльності, спрямованої на розвиток людського потенціалу, корегування політики з урахуванням нових реалій глобальної економіки;

- зменшення загрози турбулентності фінансових потоків та пов'язаних із ними втрат;
- активізація міжнародного співробітництва в галузі боротьби з глобальними загрозами, щодо безпеки людини;
- коригування діяльності з розробки нових технологій для забезпечення розвитку людини, ліквідації злиденності;
- припинення процесів маргіналізації та подальшої поляризації багатства і бідності;
- ліквідація диспропорцій у структурах глобального регулювання;
- формування цілісної та демократичної системи глобального регулювання.

Розглядаючи третє питання, треба зазначити, що в умовах глобалізації економіки відбуваються якісні зміни в динаміці і характеристиці міжнародної міграції людських ресурсів, а саме: завдяки розвитку світової інфраструктури та комунікацій, відкритості національних економік, часткового врегулювання багатьох політичних та регіональних конфліктів у світі значно зростають динамізм і масштабність процесів міграції людських ресурсів.

У зв'язку з інтенсивністю світових міграційних потоків зростає необхідність удосконалення управління міжнародною міграцією людських ресурсів на національному, регіональному (в рамках інтеграційних угруповань) та на глобальному (в рамках міжнародних організацій) рівнях.

В умовах розвитку нової економіки сформувався глобальний феномен міжнародної інтелектуальної міграції, під якою слід розуміти міграцію наукових та висококваліфікованих кадрів. Починаючи з 70-х років минулого століття помітною стає тенденція щодо зростання еміграції висококваліфікованих працівників (осіб з вищою освітою) із країн, які розвиваються, до постіндустріальних суспільств.

Мотивами міграції вчених та спеціалістів є: більш висока матеріальна винагорода, широкі можливості для творчості та

саморозвитку, досконаліше лабораторне обладнання, комфортніші побутові умови, більше громадянських прав, демократичних свобод тощо. Саме тому найбільше інтелектуальних ресурсів емігрує з країн, які розвиваються, а країнами-реципієнтами є найбільш розвинені країни світу, найперше США, в якій кількість іммігрантів перевищує аналогічний показник усіх високорозвинених держав світу.

Для залучення інтелектуальних ресурсів низка країн має ліберальне міграційне законодавство, зокрема, такі закони діють у США, Канаді, Німеччині, Австралії. Інтенсивно залучають до себе іноземних висококваліфікованих фахівців також Гонконг, Південна Корея, Сінгапур, Тайвань, Малайзія, Китай та Японія.

В результаті міжнародної міграції висококваліфікованих фахівців і учених формуються міжнародні центри високих технологій та інтелектуальні центри (організації, мережі) мігрантів за кордоном (студентські/наукові мережі, локальні асоціації висококваліфікованих емігрантів, об'єднання експертів, інтелектуальні мережі діаспори).

Для країни еміграції корисні всі види короткострокових ефективних контрактів учених при виїзді за кордон (конференції, наукові симпозіуми, колоквіуми тощо), а також здійснення спільних розробок у наукових центрах і лабораторіях інших країн, що дозволяють ученим підвищити свій фах, сприяють зростанню авторитету національної наукової школи, підтвердження напряму досліджень, входження до світового наукового співтовариства. У цьому контексті імміграційні хвилі відіграють позитивну роль.

Теми рефератів

1. Глобалізація економіки та міграційні процеси.
2. Міжнародна міграція робочої сили та сучасний світовий ринок праці.
3. Концепція сталого економічного розвитку.
4. Глобальні цілі сталого розвитку і прогрес їх досягнення.

Контрольні завдання

1. Тести

1. Головний фактор формування і розвитку інноваційної економіки і економіки знань:

- а) основний капітал;
- б) оборотний капітал;
- в) людський капітал;
- г) фінансовий капітал.

2. Світове господарство - це:

- а) сукупність галузей та сфер виробництва;
- б) сукупність національних економік, пов'язаних між собою системою міжнародних економічних відносин;
- в) економічна єдність світу;
- г) територіальний розподіл світу між окремими державами.

3. Людські ресурси представляють собою:

- а) граничний сумарний час безперервної експлуатації технічного об'єкта або граничний обсяг роботи, яку він здатний виконати;
- б) сукупність різних якостей людей, що визначають їх працездатність до виробництва матеріальних і духовних благ, і є узагальненим показником розвитку суспільного виробництва;
- в) сукупність даних, організованих для ефективного отримання достовірної інформації.

4. Основними суб'єктами світового господарства є:

- а) ТНК;
- б) національні господарства;
- в) міжнародні організації;
- г) галузі національних економік;
- д) малі підприємства.

5. Міжнародний поділ праці – це:

- а) економічний фундамент, на якому заснована система світогосподарських зв'язків;

б) форма поділу суспільної праці, що переросла межі національних економік і веде до спеціалізації окремих країн;

в) складна багаторівнева система світогосподарських зв'язків;

г) ефективне використання природних ресурсів;

д) високий рівень розвитку продуктивних сил країни;

е) спрямованість на забезпечення зростання суспільної продуктивності праці та економії робочої сили;

є) рівень інтернаціоналізації продуктивних сил суспільства;

ж) наявність міждержавної торгівлі.

6. Найбільш складною формою економічної інтеграції є:

а) митний союз;

б) економічний союз;

в) валютний союз;

г) спільний ринок;

д) торговельна інтеграція.

7. Зосередження виробництва певної продукції в окремих країнах означає:

а) міжнародну кооперацію;

б) економічну інтеграцію;

в) міжнародну спеціалізацію;

г) глобалізацію господарського життя.

8. Термін «інтернаціоналізація господарського життя» означає:

а) участь країн у світовому господарстві;

б) зближення економік країн, що виявляється у зростанні виробничої взаємозалежності, міжнародного товарообороту, русі капіталів та робочої сили;

в) поглиблення міжнародного поділу праці, інтернаціоналізації виробництва і капіталу;

г) утворення ТНК та ТНБ;

д) усі відповіді правильні.

9. Транснаціональна компанія - це:

а) підприємство, що домінує в певній галузі національної економіки;

б) група підприємств, національних за капіталом, але міжнародних за сферою діяльності;

в) група підприємств, інтернаціональних як за капіталом, так і за сферою діяльності;

г) підприємство, що здійснює зовнішньоекономічну діяльність.

10. Провідним сегментом глобального ринку капіталів є:

а) ринок англomовних країн;

б) японський ринок;

в) європейський континентальний ринок;

г) американський ринок.

11. В умовах глобалізації основними напрямками діяльності глобальних лідерів мають бути:

а) уповільнення темпів економічних і соціальних процесів;

б) ліквідація бар'єрів між державами, компаніями, культурами, постачальниками і покупцями;

в) встановлення монопольно високих цін на свою продукцію;

г) перенесення шкідливого, забруднюючої виробництва в країни, що розвиваються.

2. Питання для самоперевірки знань

1. Що ви розумієте під терміном «світове господарство»?

2. Назвіть причини виникнення міжнародних господарських зв'язків?

3. Розкрийте сутність глобалізації міжнародного фінансового ринку.

4. Які специфічні закономірності розвитку світового господарства вам відомі?

5. Які причини виникнення глобальних проблем людства?

6. Наведіть найперспективніші, на вашу думку, шляхи вирішення деяких глобальних проблем.

7. Дайте характеристику сучасному світовому ринку праці.

Література: 7, 9, 13, 14, 16.

Тема 4. Конкурентне лідерство глобальних корпорацій

1. Транснаціональні корпорації (ТНК) в системі глобальної економіки.
2. Стратегії забезпечення глобального конкурентного лідерства ТНК.

Методичні вказівки та пошукові завдання

Розглядаючи перше питання необхідно зазначити, що важливим компонентом процесу інтернаціоналізації та одним із основних джерел глобалізації є транснаціоналізація – «процес посилення світової інтеграції у результаті глобальних операцій ТНК», в межах якої значна частина виробництва, споживання, експорту, імпорту і доходу країни залежить від міжнародних центрів за межами цієї держави. Рушійною силою транснаціоналізації виступають транснаціональні компанії, які одночасно є і результатом, і головними рушійними силами інтернаціоналізації. Мікрорівень глобалізації впродовж останніх десятиліть характеризувався домінуванням у світовій економіці ТНК, які контролюють 70-90% світових ринків товарів, послуг, технологій, а загальний обсяг реалізації 200 найбільших з них становить понад 30% світового валового внутрішнього продукту. Водночас, провідні національні економіки надзвичайно транснаціоналізовані. Це і США, і Японія, західноєвропейські країни з потужними та численними ТНК, і такі як Південна Корея з конгломератом декількох ТНК, на яких тримається її внутрішня економіка та міжнародна конкурентоспроможність. Це і окремі постсоціалістичні країни,

де капітал пережив період надконцентрації, а холдинг-компанії вже входять до рейтингів провідних корпорацій світу.

Таким чином, поряд із державами, основними дієвими особами, в сучасній глобальній економіці є транснаціональні корпорації, що утворюються через міжнародні злиття і поглинання безпрецедентних масштабів (сотні млрд дол. США щорічно). Такі корпорації за стратегічною орієнтацією, диверсифікованими сферами діяльності, інтересами вищого менеджменту та використовуючи сучасні системи планування й інформаційні комунікації для розробки і розповсюдження на окремі країни, регіони і навіть на весь світ достатньо ефективних конкурентних стратегій – трансформуються, переростають у глобальні (всепланетарні). Відтак, термін «глобальні корпорації» використовується до міжнародних (чи транснаціональних) корпорацій, що ведуть свою ділову активність у масштабах усього світу.

Діяльність таких глобальних корпорацій, які, очевидно, не матимуть альтернативи у міжнародному бізнесі, значною мірою визначатиме контури майбутньої глобальної економіки і філософію та стратегії глобального менеджменту. Оскільки ТНК та їх найзріліший тип і вища форма прояву глобальної інтеграції міжнародного бізнесу – глобальні корпорації – відіграють сьогодні та будуть відігравати в майбутньому домінуючу роль у становленні, функціонуванні глобальної економіки, на кшталт мережевої метасистеми, то це обумовлює необхідність розгляду їх (ТНК, ГК) природи, структури, класифікації, механізмів дії, факторів конкурентоспроможності, стратегій забезпечення конкурентного лідерства та розвитку.

У другому питанні треба зазначити, що для кращого розуміння того, чому і як компанії стають транснаціональними, а потім – глобальними, і яким чином забезпечують своє глобальне конкурентне лідерство, важливо з'ясувати відмінності між горизонтальною і вертикальною інтеграцією як

стратегіями їх зовнішнього розвитку та забезпечення конкурентоспроможності на загальнокорпоративному рівні.

Горизонтально інтегрована ТНК розширює свої операції за межі національних кордонів, виробляючи той же самий продукт або продуктову лінію у своїх підрозділах за кордоном. Вертикально інтегрована ТНК виробляє товари та послуги, що знаходяться на різних етапах технологічного циклу, і результати діяльності одних її закордонних підрозділів підлягають подальшій переробці в інших.

Фірми, які стають ТНК, а потім трансформуються в глобальні корпорації, повинні мати не тільки бажання, але й можливість до таких трансформацій. І саме інновації в комунікаціях, транспортуванні, технологіях полегшують їм інтернаціоналізацію господарської діяльності.

Водночас фірми стають ТНК із більшим успіхом, якщо вони отримують вигоду і від виходу на глобальний ринок, і від діяльності на своєму внутрішньому ринку. З одного боку, ТНК оперують у світі національних держав, де вони повинні відповідати вимогам і смакам місцевих споживачів і підпорядковуватися національному законодавству. З іншого – ТНК мають численні переваги, що виникають з їх присутності на глобальному ринку, такі як:

- економія на масштабах, можливість глобального фінансування;
- особливий доступ до сировини і матеріалів, репутація їх брендів.

В силу своєї транснаціональної структури корпорації можуть отримувати вигоду й із національних відмінностей у кон'юнктурі ринку, економічній політиці, рівнях податків і ввізного мита, ставках заробітної плати, технічних і екологічних стандартах та іншому. І навіть більше: вони здатні певною мірою згладжувати або посилювати ці відмінності.

В умовах глобалізації світової економічної системи виникає глобальна конкуренція, відмінна від міжнародної,

оскільки починає функціонувати глобальний ринок, який принципово відрізняється від звичайного набору самодостатніх ринків певних країн. Відтак, за умов глобалізації ТНК використовують нові типи стратегій, що визначаються як глобальні.

Глобальні стратегії формуються під впливом умов у різних країнах та культурних особливостей, що існують на певних ринках. Для діяльності на глобальних ринках ТНК може обрати одну або низку стратегічних альтернатив.

Традиційні стратегії, класифіковані Майклом Портером (Michael E. Porter) – професором кафедри ділового адміністрування Гарвардської школи бізнесу, (визнаним фахівцем у галузі вивчення економічної конкуренції, конкуренції між країнами і регіонами, розробником теорії конкурентних переваг країн, яку багато хто вважає новою парадигмою в економічній науці, автором таких праць як «Міжнародна конкуренція: конкурентні переваги країн» (1990 та 1998), «Конкурентні переваги: як досягти високого результату і забезпечити стійкість» (1998), «Конкуренція» (1998) та «Конкурентна стратегія: методика аналізу галузей і конкурентів»).

Багатонаціональна стратегія базується на основних стратегіях конкуренції (найнижчих витрат, диференціації, фокусування), але має специфічну особливість: при її використанні ТНК вносить зміни до свого стратегічного підходу в різних країнах залежно від конкурентних умов і потреб споживачів у кожній з них. При цьому стратегічні дії компанії можуть бути неоднаковими в різних країнах, передусім з огляду на базу споживачів компанії.

Сферою застосування багатонаціональної стратегії є певні країни. Кожна конкретна бізнес-стратегія націлена на пристосування багатонаціональної стратегії компанії до ситуації в окремій країні та на вибір певного рівня координації стратегій на локальному ринку й на інших ринках, на яких оперує

компанія. Виробнича стратегія у такому разі адаптується до місцевих потреб, а постачальниками є місцеві виробники, що реалізують мету найбільшого задоволення потреб місцевого ринку.

Багатонаціональна стратегія потребує також внесення змін до організаційної структури ТНК. Суть таких змін полягає у вимозі формування філій у кожній країні, де оперує компанія. Філії в різних країнах автономно управляють виробничою та збутовою політикою компанії з урахуванням умов конкретного ринку.

На відміну від глобальної стратегії, спрямованої на розвиток ключових компетенцій ТНК, багатонаціональна стратегія спирається на якнайповніше врахування умов ведення бізнесу в приймаючій країні та потреб її національного ринку.

Стратегія багатонаціональної диверсифікації, що полягає у диверсифікації видів діяльності ТНК. Рішення про впровадження такої стратегії приймається, виходячи з оцінки привабливості певного виду бізнесу компанії. При цьому аналізують привабливість кожної галузі, що входить до певного виду бізнесу. Аналіз здійснюється з точки зору конкурентних умов, довгострокової перспективи зростання, потреби у фінансових, технологічних, людських та інших ресурсах. ТНК розглядає новий бізнес як портфель, що складається з певних галузей, і оцінює доходи та прибутки від кожної галузі та бізнесу в цілому.

На окрему увагу сьогодні заслуговують стратегії корпоративного рівня ТНК, що стосуються визначення та забезпечення їх розвитку шляхом консолідації: об'єднання корпоративних структур із метою підвищення їх конкурентоспроможності, – оскільки останнім часом по всьому світу почастишали операції із захоплення, скуповування, придбання, поглинання, злиття компаній, їх диверсифікації, а також із передуючих цьому (що було характерним для пострадянських держав) виділень, акціонувань і приватизації.

Розглянемо консолідаційні корпоративні стратегії ТНК у глобальних економічних умовах.

За глобалізації корпоративна консолідація та концентрація розглядається як процес об'єднання капіталу ТНК, транснаціональний характер якої зумовлений її основною формою - процесом транскордонних злиттів і поглинань. Теоретичну базу цих процесів становлять моделі ТНК, теорії монопольної влади та інші, які дають змогу виявити мотиви й наслідки зовнішньої експансії компаній та національні й внутрішньофірмові конкурентні умови для досягнення ефекту масштабу та синергії від злиттів і поглинань.

В умовах підвищення глобальної конкуренції консолідація та концентрація капіталу є необхідною передумовою досягнення економії витрат та захисту від ворожих поглинань. Консолідація – форма злиття двох корпорацій з утворенням нової корпорації та передачею їй активів обох корпорацій, які втрачають свою самостійність і припиняють існування як юридичні особи.

Стратегія інтегруючої консолідації - передбачає збільшення ринкової частки за рахунок приєднання конкурентів, аж до перетворення їх у власні лінійні або автономні підрозділи. Її завданням є, використовуючи методи цінової і нецінової конкуренції, привернути стратегічного конкурента на свій бік: спочатку як рівноправного партнера, потім - як молодшого партнера, і, зрештою перетворити його у власний підрозділ. Реалізується за допомогою приєднання фірми-конкурента або її поглинання.

Основними причинами, які стимулюють процес консолідації, є: посилення конкуренції, що призводить до зниження прибутковості бізнесу; об'єднання за рішенням акціонерів з метою активізації бізнесу; поглинання з метою завоювання більш вигідних позицій на ринку; пошук більш вигідного режиму оподаткування; покращення іміджу; посилення регулятивних вимог.

Теми рефератів

1. Основні конкурентні механізми функціонування глобального ринку.
2. Основні шляхи та засоби для забезпечення конкурентного лідерства ТНК.
3. Особливості нової системи глобальної конкуренції.
4. Специфіка та особливості діяльності корпорацій (ТНК) на сучасному етапі глобалізації.

Контрольні завдання

1. Тести

1. Умовою досягнення конкурентної переваги ТНК є:
 - а) вплив на політику уряду у виробничій галузі;
 - б) прагнення перенести шкідливе, забруднююча виробництво в країни, що розвиваються;
 - в) пошук нових напрямків діяльності;
 - г) придушення місцевих фірм.
2. В умовах глобалізації світової економіки виникає:
 - а) глобальна конкуренція;
 - б) міжнародна конкуренція;
 - в) міжгалузєва конкуренція;
 - г) міжнаціональна конкуренція.
3. До умов, джерел і способів формування конкурентних переваг ТНК належить:
 - а) системність, глибина і точність інформації про світовий ринок і його регіональні сегменти;
 - б) орієнтація уваги на життєвому циклі товару;
 - в) вдосконалення дизайну продукції.
4. Горизонтально інтегрована ТНК:
 - а) розширює свої операції за межами національних кордонів, виробляючи той же самий продукт або продуктову лінію в своїх підрозділах закордоном.

б) виробляє товари і послуги, які знаходяться на різних етапах технологічного циклу, і результати діяльності одних її закордонних підрозділів вимагають подальшої переробки в інших.

5. Можливість для ТНК диктувати свої умови не тільки своїм конкурентам, а й цілим національним економікам є:

- а) негативним проявом ТНК;
- б) позитивним проявом ТНК.

2. Питання для самоперевірки знань

1. Якими є конкурентні механізми функціонування глобального ринку.

2. Охарактеризуйте специфіку та особливості діяльності корпорацій (ТНК).

3. Назвіть умови, шляхи та засоби для забезпечення конкурентного лідерства ТНК.

4. Розкрийте зміст агресивної форми стратегії глобалізації.

5. Розкрийте зміст стратегій забезпечення глобального конкурентного лідерства ТНК.

Література: 1, 8, 10, 15.

Тема 5. Процеси регіоналізації в глобальній економіці

1. Сутність міжнародної регіональної інтеграції (міжнародної регіоналізації).

2. Концепції регіоналізму та характер співвідношення «регіоналізм-глобалізм» у світовому економічному розвитку.

Методичні вказівки та пошукові завдання

Перше питання необхідно розглядати з точки зору того, що одним із процесів, які покладені в основу глобалізації, є

міжнародна економічна інтеграція, що відображається, зокрема, і в так званій міжнародній регіональній інтеграції, або регіоналізації.

Нагадаємо, що міжнародна інтеграція – це економічна категорія, яка означає об'єктивну закономірність розширення взаємодії країн у глобальному масштабі на основі єдності цілей і інтересів внаслідок інтернаціоналізації господарського життя, розвитку системи міжнародного поділу праці і політичної взаємодії. Під міжнародною економічною інтеграцією розуміють високий ступінь інтернаціоналізації виробництва на основі розвитку глибоких стійких взаємозв'язків і розподілу праці між національними господарствами, що призводить до поступового зрощування відтворювальних структур ряду країн.

Інтеграційний процес охоплює різні сфери і сектори національного господарства і надбудови держав, які вступають в інтеграційну взаємодію. Для об'єктивної оцінки міжнародних інтеграційних процесів у глобальному світі доцільно розглядати різноманітні шляхи їх прояву:

- за учасниками – мікро-, мезо-, макро- та мегарівень;
- за географічною ознакою – глобальний, регіональний і субрегіональний рівні.

Регіональна економічна інтеграція (регіоналізація) являє собою процес розвитку стійких економічних зв'язків і розподілу праці національних господарств, який, охоплюючи зовнішньоекономічний обмін і сферу виробництва, призводить до тісного переплетення національних господарств і створення єдиного господарського комплексу в регіональному масштабі.

Спонукальним мотивом утворення регіональних економічних об'єднань виступає намагання держав, які займають неоднакове положення у світовому господарстві, зміцнити свої позиції за рахунок розширення масштабів виробництва і збуту, перетворення національних ринків інших країн у свій внутрішній ринок.

Регіональна інтеграція (регіоналізація) характеризується певними ознаками, які в сукупності відрізняють її від інших форм економічної взаємодії країн:

- взаємопроникненням і переплетенням національних відтворювальних процесів держав-учасниць інтеграційного угруповання;

- широким розвитком регіональної спеціалізації і кооперації у виробництві, науці і техніці на основі найбільш прогресивних і глибоких форм;

- структурними змінами в економіці країн-учасниць;
- необхідністю цілеспрямованого регулювання інтеграційного процесу, розробки скоординованої економічної стратегії і політики;

- поступовим формуванням регіонального інтернаціонального господарського комплексу;

- зближенням національних законодавств, норм і стандартів;

- розширенням просторових можливостей міждержавного руху факторів виробництва в межах регіону і усуненням багатоманітних адміністративних і економічних бар'єрів, що перешкоджають такому пересуванню;

- зближенням внутрішніх економічних умов у державах і вирівнюванням економічного розвитку.

До основних системоутворюючих факторів, що обумовлюють розвиток регіональної інтеграції, належать:

- об'єктивний процес збільшення взаємозалежності країн, зростання інтернаціоналізації господарського життя, міжнародний поділ праці;

- глобалізація економіки і глобальна конкуренція;
- науково-технічний прогрес і його сучасні форми (інформаційно-технічна революція тощо);

- процеси лібералізації економіки і підвищення рівня відкритості національних господарств;

- спільність національно-державних інтересів ряду країн з огляду на їх безпеку;

- геополітичні інтереси тощо.

Таким чином, можна стверджувати, що сутність міжнародної регіональної інтеграції як економічного і суспільно-політичного явища полягає в:

- об'єднанні розрізнених національних економічних систем в єдиний регіональний комплекс на основі динамічного поглиблення господарської взаємодії, обумовленого об'єктивними закономірностями соціально-економічного і політичного зближення держав;

- стимулюванні розвитку суспільства на основі міжнародних відносин і зближенні, «переплетенні» національних господарств, національних інституційно-правових, суспільно-політичних і соціальних систем;

- забезпеченні взаємозв'язку, взаємозалежності й активної взаємодії національних господарств у межах інтеграційного угруповання країн на рівні регіону (чи субрегіону);

- політиці, тобто у заходах, діях і механізмах організації й управління інтеграційним процесом на різних рівнях на просторі регіону світу.

Друге питання самостійної роботи вивчається починаючи з того, що в економічній науці сьогодні регіоналізацію або регіональну інтеграцію, а відтак і регіоналізм, позиціонують двояко.

Як логічне продовження економічної глобалізації, одну з її зовнішніх форм її прояву. Регіональна інтеграція обумовлює міцніше зчеплення окремих національних господарств, їх зрощування в єдиний економічний організм і нібито підштовхує процес глобалізації, створюючи для нього зцементовані опорні конструкції. І як реакцію на негативні прояви глобалізації, спробу захиститися від її руйнівних наслідків.

Основним поштовхом до цього стали світові фінансові кризи 1995-1998, 2008-2009 років. Формування регіонів дає

країнам можливість «закритися» і залишатися самодостатніми у випадку якихось потрясінь у зовнішньому світі. Крім того, регіоналізм розцінюється як засіб збереження політичного контролю над процесами глобалізації в економічній сфері, що послабили міру впливу на економіку національних інструментів державної економічної політики. Тобто регіоналізм розглядається як об'єднання держав у відповідь на виклики глобалізації.

Найбільш загальне визначення регіоналізації глобальної економіки формулюється як «формування інтеграційних об'єднань країн з приблизно однаковим рівнем розвитку; господарське зближення держав на регіональній основі, що набуває форми економічної інтеграції».

Для кращого розуміння зв'язку процесу формування регіонів із глобалізацією необхідно розглянути існуючі концепції регіоналізму. Загалом існує дві концепції регіоналізму: концепції «старого» і «нового» регіоналізму.

«Старий регіоналізм» виник у роки холодної війни і формувався «згори» обома конфронтуючими блоками. Він характеризувався закритістю, тобто протекціоністською спрямованістю, домінуванням політичних питань над іншими тощо. Тобто в його основу були закладені політичні чинники.

«Новий регіоналізм» зародився в середині 1980-х років. Основні імпульси щодо нього спрямовувалися, лише підкріплюючись політичними домовленостями. Новий регіоналізм – це відкрите співробітництво, спрямоване на комплексне вирішення економічних, політичних, культурних, екологічних та інших проблем і завдань. Цей інтеграційний феномен пов'язаний з переходом співробітництва із міжнаціонального на наднаціональний рівень, з інституалізацією міжнародної, насамперед економічної, інтеграції, з юридично оформленим створенням відповідної міжнародної організації, з пошуком оптимальних шляхів включення країн-учасниць міжнародного регіонального

«угруповання» у загальносвітові процеси. Тобто узгодження національних інтересів навколо спільно визначених (окреслених) процесів у регіоні призводить до їх (цих загальних, узгоджених інтересів) виходу на регіональний рівень, до зародження відповідної регіональної ідентичності. Основою розвитку міжнародного економічного співробітництва стала активна лібералізація економічної взаємодії у межах регіональних інтеграційних об'єднань.

Отже, можна констатувати, що основними рисами сучасної регіоналізації є те, що:

- регіоналізація забезпечує зняття бар'єрів та лібералізацію економічної взаємодії між національними економіками;

- регіоналізація відіграє ключову роль у процесі глобалізації, оскільки стає основою для розвитку міжнародного економічного співробітництва в сучасному світі;

- регіоналізація забезпечує перехід міжнародного економічного співробітництва з міжнаціонального на наднаціональний рівень, із інституалізацією міжнародної економічної інтеграції та пошуком оптимальних шляхів включення країн-учасниць міжнародного регіонального формування у загальносвітові процеси;

- регіоналізація розвивається у «мегарегіональну інтеграцію» – рух у напрямі створення наднаціональних політичних об'єднань зі своєю валютою, моделями економічного регулювання, правовими інститутами і системами безпеки, та формування так званих «супер- регіонів», прикладом яких сьогодні є ЄС, що, у підсумку, повинно призвести до формування єдиного організму глобальної економічної системи;

- усі форми регіонального інтеграційного співробітництва є проявом глобалізації як загальносвітового процесу. При цьому всі вони є формою взаємодії, якій притаманні риси обох типів регіоналізму.

Отже, глобалізація світової економіки породжує її регіоналізацію, яка, своєю чергою, спрямована на поетапне

становлення повноцінної глобальної економіки як метасистеми. І саме регіональні інтеграційні процеси є тими процесами, що сьогодні без розвитку міжнародних регіонів дає підстави вважати регіоналізацію головним виявом сучасних інтеграційних процесів.

Теми рефератів

1. Регіоналізація як процес, її характеристика.
2. Глобальна регіоналізація як сучасний вектор розвитку глобальних економічних трансформацій.
3. Сучасний глобальний регіоналізм.
4. Процеси глобальної регіоналізації бізнесу.

Контрольні завдання

1. Тести

1. Формою регіоналізації є утворення:
 - а) міжнародних організацій;
 - б) торгових обмежень у вигляді квот;
 - в) єдиної фінансової валюти.
2. На якому рівні регіоналізація прагне захистити себе від зовнішнього втручання:
 - а) на макрорівні;
 - б) на мезорівні;
 - в) на мікрорівні.
3. Від чого перш за все залежить розвиток економіки та її соціально-економічна ефективність (а саме НТП, ефективність виробництва, якість продукції, зайнятість населення тощо) у постіндустріальному суспільстві?
 - а) від виробничої сфери;
 - б) від виробничої інфраструктури;
 - в) від державного сектора;
 - г) від ринкової інфраструктури;
 - д) від невиробничої інфраструктури.

4. Які структурні одиниці становлять основу сучасної галузевої структури національної економіки?

- а) домогосподарство;
- б) малі приватні підприємства;
- в) унітарні державні підприємства;
- г) підприємства фінансової інфраструктури.

5. Головною особливістю глобалізації на мікроекономічному рівні є:

а) визначення глибини впливу глобалізаційних трансформацій економічної раціоналізації в глобальних умовах природного інноваційно-технічного і людських ресурсів;

- б) взаємозалежність національних економік;
- в) загальна стратегічна орієнтація компаній;
- г) діяльність ТНК.

6. Найважливішою проблемою сучасної епохи є:

а) активне вивчення різних мікроекономічних моделей;

б) аналіз ситуації монопольних ринків;

в) розгляд мікроекономічних аспектів діяльності народного господарства;

г) глобальна регіоналізація соціальної та економіко-політичного життя.

2. Питання для самоперевірки знань

1. Надайте характеристику процесу регіоналізації.

2. Назвіть основні ознаки глобалізованого регіону.

3. Що характеризує процеси глобальної регіоналізації бізнесу?

4. В чому полягають цілі державного втручання в розвиток регіонів?

5. В чому сутність транскордонної єврорегіоналізації?

6. У чому полягає суть «нового регіоналізму» та назвіть його представників.

7. Назвіть основні недоліки «нового регіоналізму».

Література: 3, 12, 18, 30.

Тема 6. Цифрова трансформація та глобальні технологічні інновації

1. Техноглобалізм та світовий ринок технологій.
2. Міжнародні науково-технологічні відносини.
3. Цифрова трансформація та розвиток інноваційних бізнес-моделей.

Методичні вказівки та пошукові завдання

Поглиблення взаємодії між промислово розвиненими країнами у науково-технологічній сфері та системні технологічні зрушення у більшості галузях економіки набули глобального характеру і під впливом інформаційно-комунікаційної революції сприяли становленню й розвитку у світі техноглобалізму, який характеризується визначальною роллю інноваційних технологій в забезпеченні міжнародної конкурентоспроможності країн.

На сучасному етапі світогосподарського розвитку техноглобалізм проявив себе в таких нових формах, як технологічний енвайронменталізм, постіндустріальна інформатизація суспільства, інтелектуалізація та віртуалізація людської діяльності, створення сучасної глобальної інноваційної інфраструктури, хоча актуальними залишаються такі традиційні форми, як міжнародне науково-технологічне співробітництво, інтернаціоналізація науково-дослідницьких та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) ТНК, комерціалізація інноваційної продукції.

Фундаментальні трансформаційні зміни у науково-технологічному секторі світового господарства, які набули загальнопланетарних масштабів, починаючи з другої половини ХХ століття, були спричинені багатьма факторами й новітніми

детермінантами впливу на їх поглиблення. Зокрема, формуванням глобального технологічного циклу й синхронізацією національних бізнес-циклів, загостренням конкурентної боротьби між головними суб'єктами світового господарства, формуванням державних і корпоративних стратегічних альянсів, монополізацією виробництва і капіталу, виникненням економічних криз, рецесій, переворотів. Поряд із зростаючою інтернаціоналізацією сфер науки, технологій та інновацій, інформатизацією суспільства, економічною глобалізацією вони призвели до більш глибоких структурних зрушень в економіках більшості країн світу і тим самим сприяли становленню та розвитку техноглобалізму – провідної тенденції сучасного розвитку світового господарства.

Основними особливостями розвитку світового ринку інноваційних продуктів, який, реалізуючи свої функції, забезпечує перехід країн до нового технологічного базису та сприяє революційній трансформації економічних систем на основі ефективного використання інновацій у всіх сферах економіки, є, по-перше, зростання масштабів науково-дослідної діяльності ТНК та становлення таких нових елементів глобальної інноваційної інфраструктури, як бізнес-інкубатори, інноваційні банки, наукові міста та готелі, технопарки, технополіси тощо; по-друге, зростання ролі інноваційних продуктів у нейтралізації негативних наслідків господарської діяльності людини; по-третє, посилення процесів інтелектуалізації праці та нарощення потужного наукового кадрового потенціалу в промислово розвинених країнах; по-четверте, конвергенція інтересів і пріоритетів міжнародного науково-технологічного й інноваційного співробітництва у високотехнологічних галузях світової економіки.

Вивчаючи друге питання необхідно визначити, що в сучасних умовах все більше поширюються відносно нові форми міжнародних економічних відносин – міжнародні науково-технологічні відносини. Під ними розуміють відносини з

приводу обміну результатами науково-дослідницьких та дослідно-конструкторських робіт, спільного проведення країнами, підприємствами чи організаціями НДДКР з подальшим сумісним чи роздільним використанням їх результатів; спільного розроблення і використання науково-технологічних нормативів, вимог і стандартів; обміну загальною науково-технологічною, маркетинговою інформацією. Формами їх прояву є:

- обмін загальною науково-технологічною інформацією, накопичення останньої в банках даних для спільного використання, наприклад для консультацій, зокрема обмін програмними продуктами;

- укладання і реалізація контрактних угод щодо проведення НДДКР контрагентом з наступною передачею всієї інформації і права розпорядження результатами розробок замовнику (зокрема, права оформлення патенту і ліцензії на виробництво);

- спільне проведення на основі прямих зв'язків партнерами з різних країн коопераційних НДДКР щодо конкретного винаходу з наступним спільним володінням патентом і правом надання ліцензій (чи, що буває значно рідше, - роздільним);

- реалізація міжнародних (за участю кількох країн або фірм) науково-технічних програм з розроблення важливих спеціальних проблем (наприклад, телекомунікаційна технологія чи біотехнологія) на основі спеціалізації та кооперації НДДКР.

Головними причинами швидкого розвитку міжнародних науково-технологічних відносин є посилення нерівномірності економічного розвитку окремих держав; монополізація НТП великими фірмами, які можуть фінансувати проведення дорогих НДДКР; загострення конкурентної боротьби на світовому ринку.

Нерівномірність економічного розвитку спричиняє неоднаковий рівень розвитку науки і техніки у різних країнах, внаслідок чого в умовах сучасного рівня НТП передова техніка і

технологія зосередилась у відносно невеликій групі промислово розвинутих країн. Велика роль у цьому процесі належить потужним фірмам, які мають змогу отримувати надприбутки за рахунок утримання передових позицій в технічному розвитку і продажу результатів наукових досліджень. Великі ТНК використовують експорт наукових досягнень та передових технологій для встановлення панування на світових ринках і контролю над дрібнішими фірмами.

Основними формами реалізації науково-технічних досягнень є міжнародна передача технології та міжнародне технічне сприяння.

Міжнародна передача технології – це сукупність економічних відносин, які складаються між підприємствами різних країн у галузі використання зарубіжних науково-технічних досягнень. Міжнародні організації розглядають міжнародну передачу технології не як разовий захід, а як тривалий процес, що містить: відбір і придбання технології; адаптацію і освоєння придбаної технології; розвиток місцевих можливостей удосконалення технології з урахуванням особливостей національної економіки.

Технологія передається способами, які можна поділити на некомерційні і комерційні. Способи некомерційної передачі технології: надання науково-технічної інформації, тобто поширення відомостей про технології через літературні джерела, патенти, інформаційні листи, стандарти тощо; проведення виставок, ярмарків, конференцій, симпозіумів; стажування спеціалістів; спільні фундаментальні науково-технічні розробки.

Всі вищезазвані способи спрямовані на широкомасштабний пошук місць впровадження технології. Некомерційні способи, як правило, передують комерційним способам передачі технології.

Міжнародна передача технології може здійснюватися у таких формах:

- патентна угода – міжнародна торгова операція, за якою власник патенту поступається правами на використання винаходу покупцеві;

- ліцензійна угода – міжнародна торгова операція, за якою власник винаходу дає іншій стороні дозвіл на його використання в певних межах;

- ноу-хау – передача технічного досвіду і секретів виробництва, використання яких забезпечує певні переваги в досягненні його кінцевої мети;

- угода на інжиніринг – це угода на інженерно-консультаційні послуги покупцю для реалізації технічного проекту. Вони охоплюють широкий комплекс заходів з підготовки техніко-економічного обґрунтування проектів, проведення науково-дослідних робіт, здійснення консультацій, нагляду, випробовування тощо;

- франчайзинг – це надання великою «батьківською» фірмою права дрібній фірмі вести протягом певного періоду свою справу під її опікою та, використовуючи її обладнання, реалізовувати через неї свою продукцію.

Крім цього, технологія передається між країнами в межах угод про промислове співробітництво, про науково-технічну та виробничу кооперацію, про інвестиційне співробітництво тощо.

Міжнародне технічне сприяння є різновидом міжнародної передачі технології. Полягає воно у наданні країнам сприяння в сферах технології процесів, продуктів чи управління. Технічне сприяння спрямоване передовсім на підвищення технологічного рівня країн, що розвиваються, з метою прискорення їх розвитку та формування основ розвинутої ринкової економіки. Таке сприяння можливе як у технічній, так і в економічній чи інших сферах. У економічній сфері воно надається найчастіше в розробленні програм економічного розвитку, статистики, грошової та бюджетної політики, техніко-економічного обґрунтування окремих проектів тощо. Серед організаційних

видів технічного сприяння можна виділити технологічні гранти та співфінансування технічного сприяння.

Технологічні гранти – це безоплатна передача технології, технологічно містких товарів чи фінансових засобів для купівлі технології, навчання та підготовки персоналу, адаптації її до місцевих умов. Отримувач не бере ніякої фінансової участі в проєкті, а лише виконує організаційні функції з приймання і розміщення технічної допомоги. Донор має право брати участь через своїх представників у розподілі допомоги і нагляді за її ефективним використанням.

Співфінансування технічного сприяння передбачає часткову участь отримувача технології у фінансуванні та організаційне забезпечення її розміщення і реалізації. Залежно від кількості країн, що беруть участь у проєкті, розрізняють одностороннє та багатостороннє технічне сприяння.

Двостороннє технічне сприяння здійснюється за угодами між урядами двох країн. Як правило, такі угоди укладаються між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, і стосуються здебільшого невеликих проєктів, а у економічній та фінансовій сферах - підготовки і перепідготовки кадрів, комп'ютерного забезпечення, виконання експертиз тощо. Фінансує такі угоди переважно країна-донор, але певні витрати може мати і країна, яка приймає технічну допомогу.

Багатостороннє технічне сприяння передбачає здійснення спільних проєктів декількома країнами щодо однієї країни-отримувача. До багатостороннього належить і технічне сприяння по лінії міжнародних організацій, що фінансується за рахунок внесків країн - членів програми надання допомоги. Так надаються технології та технічне обладнання, здійснюються консультації та експертизи. Прикладом багатостороннього технічного сприяння є програми технічної допомоги, які здійснюють Світовий банк, МВФ та інші міжнародні організації.

Розглядаючи третє питання, слід зазначити, що сучасні технологічні, соціальні та геополітичні тенденції радикально

змінюють умови ведення бізнесу, методи управління ним, відкривають нові можливості та створюють значні виклики.

Відповідно до аналізу Бостонської консалтингової групи, цифровізація є ключовим драйвером зростання ВВП. За прогнозними оцінками IDC FutureScape, глобального постачальника аналітичних даних, до 2025 року 65% світового ВВП буде переведено в цифровий формат і понад 6,8 трлн дол. прямих інвестицій буде спрямовано в цифрову трансформацію.

Цифрова трансформація різко змінює ландшафт нового продукту компанії, методи, організацію, процеси, руйнує бізнес-моделі і вимагає зміни мислення від вирішення проблем до пошуку проблем.

Потрібно відмітити, що процес цифрової трансформації компаній є стратегічно складним, тривалим та суперечливим, оскільки потребує цифрової грамотності, цифрових компетенцій в технологіях, функціональних сферах бізнесу та менеджменті, змін організаційного дизайну, культури, а також переосмислення існуючих бізнес-моделей та створення інноваційних цифрових.

Сьогодні більше 70% світових компаній працюють над розробкою стратегії цифрової трансформації та активно її впроваджують. Проте, за даними Глобального центру цифрової трансформації бізнесу IMD, 87% цифрових трансформацій не відповідають очікуванням.

Щодо цифровізації вітчизняного бізнесу, то, компанії намагаються застосовувати інноваційні технології та проривні стратегії, проте більшість великих та середніх компаній в Україні не мають чіткого бачення та розуміння значимості «цифрової трансформації». Основні перешкоди: відсутність цифрових компетенцій (55%), не готовність до зміни бізнес-моделі (27%), відсутність розуміння «дорожньої карти цифрової трансформації» (23%), відсутність інвестицій (18%).

Основні складові цифрової трансформації організації: 1) цифрова стратегія; 2) ділова спритність; 3) інновації; 4)

структура бізнесу, 5) цифрова культура; 6) підтримка вищого керівництва; 7) відповідна ІТ-інфраструктура; 8) цифрові навички; 9) переосмислення та зміна бізнес-моделей.

Цифрова стратегія консолідує та узгоджує ІТ-стратегію та бізнес-стратегію, охоплює організаційні зміни в масштабах всієї компанії, окреслює інтегровані бізнес-можливості та потоки створення цінностей з використанням новітніх технологій. В рамках цифрової стратегії формується бачення та дорожня карта цифрової трансформації. Визначення конкретних і вимірних цілей є основними елементами бачення. Дорожня карта або план дій описує, як цього досягти: залучити людей, здійснити необхідні дії в зазначені терміни. Цифрова стратегія підлягає постійній переоцінці через мінливі ринки, запити клієнтів і технології.

Ділова спритність обумовлює фокус на дії, швидкі ітерації, експерименти та навчання з частими сеансами зворотного зв'язку. Розширення можливостей співробітників для реалізації ідей без бюрократичних процедур. Хмарні обчислення для швидкого масштабування ІТ-послуг відповідно до вимог ринку.

Важливим є сприяння радикальним інноваціям за межами ядра, працюючи одночасно в декількох режимах, постійно вирішуючи компроміс між швидкістю, інноваційністю та масштабами і продуктивністю, не перериваючи основного бізнесу, створюючи нові підрозділи, співпрацюючи зі стартапами або партнерами. Доцільно організовувати дні інноваційних продуктів (хакатони, конкурси або мозкові штурми для генерації ідей); партнерство з дослідницькими установами для обміну знаннями та інноваціями; інвестування в різноманітні технологічні проекти для дослідження нових технологій та можливостей.

Цифрова трансформація передбачає і зміну структури бізнесу: зменшення вертикального потоку інформації та повноважень. Структура бізнесу має постійно адаптуватися до нових технологій та ІТ-інфраструктури.

Цифрова культура має сприяти змінам, експерименту та творчості, заохочувати співробітників працювати над досягненням цілей і цінностей компанії. Щоб сприяти співпраці, має бути відкрите спілкування та вільне обговорення проєктів зі своїми колегами та керівниками. Цифрове мислення серед співробітників заохочує цифрові технології. Цифрова культура характеризується постійним особистим розвитком, навчанням, підвищенням своїх ІТ-компетентностей.

Для втілення цифрової трансформації необхідна адекватна ІТ-інфраструктура. Основний бізнес має бути ефективно розміщений на операційній магістралі. Необхідно створити платформу цифрових послуг, щоб з'єднати операційну магістраль із послугами, аналітикою даних, веб-сайтами та екосистемами. Дані повинні використовуватися для прийняття рішень на основі доказів, формування розуміння. ІТ-інфраструктура повинна підтримувати використання та інтеграцію нових технологій, таких як соціальні мережі, мобільні додатки, аналітика даних, хмарні обчислення та Інтернет речей. Захист конфіденційності даних та кібератак. Компанії повинні ретельно розглянути питання про додавання або заміну застарілих систем.

Компанії повинні швидко збільшити свій людський ІТ-капітал, найнявши працівників із цифровими можливостями; інвестувати у безперервну освіту цифрових навичок, щоб підтримувати цифрові компетентності.

Цифрова трансформація бізнесу обумовлює появу інноваційних бізнес-моделей, які викликають радикальні зміни на ринку, руйнують провідні компанії, роблять існуючі бізнес-моделі застарілими. Сучасні бізнес-моделі компаній меншою мірою покладаються на фізичний рух товарів та інвестицій в основний капітал на ринках, а більше на використання цифрового підключення та екосистем. Компанія Amazon стала найбільшим інтернет-магазином у світі, не маючи жодного традиційного магазину. Apple є найбільшим продавцем музики,

хоча не володіє жодною студією і не продає компакт-диски. Netflix вдихнула нове життя у відеопрокат, не маючи жодного фізичного магазину. Компанія Uber увійшла в 77 країн за шість років з невеликими інвестиціями в активи, охопивши споживачів, підключених до цифрових технологій через свою глобальну платформу. Завдяки цифровим інноваційним бізнес-моделям компанії можуть розширюватися по всьому світу з вражаючою швидкістю та зі значно меншими інвестиціями. Розуміння нових можливостей, які відкривають цифрові інновації, критеріїв проєктування, проблем комерціалізації, впливу на ринок і галузь, а також стратегічних реакцій на такі інновації бізнес-моделі є серйозним управлінським завданням для корпоративних лідерів.

Чинники, що сприяють появі інноваційних бізнес-моделей:

- цифрові технології та інтернет;
- аналітика великих даних і штучний інтелект;
- цифрові платформи (вихід на величезні ринки цифрових технологій без кордонів, доступ до цілої екосистеми, участь на платформах спільного створення та використання інновацій);
- індустрія 4.0;
- зміна поведінки клієнта. Споживачі все більше підключаються до цифрових технологій, посилюється їх взаємодія. Зростає популярність економіки спільного використання та бізнес-моделей з оплатою по мірі використання таких товарів, як автомобілі, сільськогосподарське обладнання тощо.

Отже, масштаб і глибина змін, які спричиняє цифровізація, а також швидкість, з якою вона відбувається приводять до суттєвих інновацій бізнес-моделі. Нові бізнес-моделі, які компанії впроваджують для використання можливостей і створення довгострокових переваг, повинні бути підкріплені компетенціями трансформаційного лідерства, технологічними компетенціями, зміною культури, та адекватними організаційними структурами.

Теми рефератів

1. Глобальні імперативи науково-технологічного прогресу.
2. Головні форми трансферу і правового захисту інновацій.
3. Вплив диджиталізації на бізнес-моделі.
4. Індустрія 4.0.

Контрольні завдання

1. Тести

1. Інформаційні та технологічні ресурси - це:

а) речові об'єкти і природні явища, енергетичний потенціал як стан матерії, що застосовуються в процесах соціально-економічного відтворення;

б) посилення взаємної залежності країн, лібералізації, світової кризи;

в) цінності, пов'язані з певними знаннями, даними, відомостями, етико-естетичними, культурними явищами, які використовують в процесах відтворення і які є основою нематеріальної прогресу у відповідних сферах;

г) диверсифікація видів діяльності, поглиблення різниці між багатими і бідними, протиріччя між країнами.

2. Громадську цінність становить:

а) інформація, що зберігається на певних носіях;

б) кваліфікація, вміння, таланти людей;

в) якість товару;

г) уніфікація продукції.

3. Суб'єктами світового ринку технологій є:

а) держави, фірми, університети, фізичні особи;

б) міжнародні організації, ТНК;

в) світові фінансові ринки, інституційні інвестори.

4. На якому етапі життєвого циклу Д.Форда і К.Райана технологія починає передаватись в інші розвинуті країни, але ще повністю не освоєна:

а) на першому;

б) на другому;

- в) на третьому;
- г) на четвертому;
- д) на п'ятому.

5. В умовах глобалізації основними напрямками діяльності глобальних лідерів повинна стати:

- а) система обслуговування покупців на нових умовах;
- б) створення громадських робочих місць і ринку праці;
- в) ліквідація бар'єрів між державами, компаніями, культурами, постачальниками і покупцями.

2. Питання для самоперевірки знань

1. Охарактеризуйте Глобальні імперативи науково-технологічного прогресу.
2. Назвіть основні форми трансферу і правового захисту інновацій.
3. Що таке техноглобалізм та світовий ринок технологій?
4. У чому сутність міжнародних науково-технологічних відносин.
5. Охарактеризуйте некомерційні форми руху технологій.
6. Назвіть головні перспективи та напрями розвитку сучасних наукових і технічних можливостей країн світу.
7. Назвіть основні складові цифрової трансформації організації.
8. Які чинники сприяють появі інноваційних бізнес-моделей?

Література: 5, 7, 19, 20.

Тема 7. Глобальний контекст розвитку української економіки

1. Перспективи реформування економіки України та її інтеграція у глобальну світову економічну систему.

2. Проблеми інтеграції економіки України в світове глобальне господарство.

Методичні вказівки та пошукові завдання

Досвід реформування вітчизняної економіки однозначно довів складність, довготривалість процесів формування ефективної ринкової системи господарювання.

Україна повинна виробити свій шлях, який би максимально враховував власні національні інтереси. Йдеться про необхідність розробки методів і механізмів оптимального розмежування, врахування і взаємного узгодження приватних і суспільних інтересів, ринкового та державного регулювання у системі змішаної соціально орієнтованої економіки України. При цьому необхідно враховувати світовий досвід економічних трансформацій та захисних дій щодо негативних впливів загроз сучасної глобальної економіки.

За період проведення реформ в економіці України сталися певні глибокі якісні перетворення. Серед позитивних економічних зрушень в українській економіці, важливих з огляду на її перспективи повноцінної інтеграції в глобальну світову ринкову економіку, варто назвати:

- формування ефективного конкурентоспроможного недержавного сектора економіки і прошарку приватних підприємств;
- зародження національних ринків товарів, праці та капіталу з переважно ринковим ціноутворенням, здатних задовольняти платоспроможний попит;
- введення національної грошової одиниці - гривні, становлення національної фінансово-банківської системи в цілому і регульованого валютного ринку;
- диверсифікацію і лібералізацію зовнішньоекономічних зв'язків, появу нових каналів торговельного та інвестиційного співробітництва.

Таким чином в Україні було створено об'єктивні передумови посилення соціальної спрямованості реформ, надання їм більшої суспільної вартості.

Що ж до перспектив економічних перетворень, то існує необхідність подальшого рішучого поглиблення курсу реформ. Насамперед у країні потрібно здійснити досить глибокі системні перетворення у різних сферах економічного, соціального та політичного життя, щоб міцніше утвердитися на шляху сучасного цивілізованого розвитку. Цей етап необхідно пройти якомога енергійніше, щоб він був максимально стислим. Слід зберегти послідовність реформ і глибоко усвідомити, що припущені недоліки та негативні риси нинішнього розвитку мають тимчасовий характер.

Важливим пріоритетом економічних перетворень повинно стати значне поглиблення демократизації всіх сфер суспільного життя, в тому числі економічної діяльності. Це є основою соціального й економічного прогресу суспільства. Всебічний розвиток економічної демократії органічно пов'язаний із реалізацією корпоративних прав громадян, розвитком малого та середнього підприємництва, запровадженням цивілізованої системи розподілу між соціальними групами населення.

Що ж до участі України в міжнародних інтеграційних процесах, то стан справ у взаємовідносинах України зі світовою економікою характеризується недостатнім рівнем готовності нашої економіки до високоефективних форм зовнішньоекономічного співробітництва.

При цьому економічна політика, спрямована на інтегрування національної економіки у глобальне світове господарство, повинна ґрунтуватися на створенні дефіцитних факторів виробництва при підтримці наявних. Необхідно активніше створювати відповідні виробничо-господарські та організаційно-функціональні структури на рівні підприємств, галузей, регіонів та держави, впроваджувати виробничо-інвестиційні моделі структурної перебудови економіки.

Ефективність входження України у глобальну світову економічну систему робить актуальним необхідність підготовки фахівців нової якості, здатних послідовно відстоювати інтереси української економіки та держави в системі глобальної економіки та глобалізованого світу.

Сьогодні Україна, як держава, що відстоює свою незалежність від зазіхань із боку РФ проводить курс на інтенсивне зближення з Європейським та світовим співтовариством, на повноцінне входження у світову економічну систему ринкового типу власне через цей вектор регіональної економічної інтеграції. Однак, при цьому слід враховувати, що українська економіка недостатньо готова до існуючих тут високоефективних форм зовнішньоекономічного співробітництва, тому існує необхідність глибоких змін в діючій економічній системі, що сприятиме ефективному її співробітництву з іншими державами.

Шлях України до Європи, а відтак і до глобальної економічної системи, є непростим, однак, він є необхідним, оскільки інтеграція України у глобальний світовий економічний простір і зокрема в його Європейський сегмент має такі перспективи:

- реалізуються потенційні можливості української науки та високих технологій;
- відновлюються і розширюються перспективи для використання наявних виробничих потужностей, зайнятості працездатного населення;
- припиняються руйнівні процеси деспеціалізації та розпаду коопераційних зв'язків;
- забезпечуються нові умови та можливості для формування більш вигідних економічних відносин із іншими країнами;
- створюються принципово нові джерела суспільного інвестування структурних перетворень та промислового розвитку;

- долається технологічне відставання від країн Західної Європи;
- з'являється можливість кількісно збільшити обсяг експорту.

Розглядаючи друге питання, необхідно визначити, що в умовах, коли міжнародний поділ праці призвів до формування світового господарства, жодна країна світу не може забезпечити високу ефективність національної економіки, якщо вона не інтегрується тією чи іншою мірою у глобальну світову економічну систему. Це безпосередньо стосується і України.

Стояти осторонь загальносвітових інтеграційних процесів Україна не здатна тому, що ці процеси визначають напрям та перспективи розвитку світової економіки й суспільства загалом. Окрім того, економіка України перебуває зараз у кризовому стані через війну і окупацію частини території та подальшій агресії з боку рф, вийти з якого вона самотужки не зможе. Тому розвиток зовнішньоекономічних науково-технічних та валютно-фінансових відносин України з країнами світового співтовариства дозволить стати одним із найсуттєвіших чинників стабілізації та розвитку національної економіки. При цьому інтеграція економіки України в світове глобальне господарство не є самоціллю. Країна повинна забезпечити зростання ефективності національної господарської системи завдяки найбільш вигідному використанню ресурсів та продуктів, які є (а точніше нещодавно ще були, до фактичного зруйнування економіки південно-східного мезорегіону нашої країни внаслідок агресії з боку рф) відносно надлишковими в країні (наприклад, чорні метали та металеві вироби, окремі види енергетичного, підйомно-транспортного обладнання, нафтового, хімічного, ковальсько-пресового обладнання, тракторів, екскаваторів, сільськогосподарської техніки, цукру тощо), з одного боку, а з іншого, – залучення обмежених ресурсів та продуктів, без яких вона ефективно функціонувати не в змозі

(наприклад, різні види мінеральної, паливно-енергетичної сировини, високотехнологічної та іншої продукції).

Але, незважаючи на значні потенційні можливості, ефективність інтегрування економіки України в світове господарство недостатня і це наразі залишається основним бар'єром для її повноцінного виходу на Європейський ринок.

Низька якість, високі енергомісткість та собівартість продукції, що випускається вітчизняними підприємствами, навіть при низьких витратах на оплату праці та незначній її частці в собівартості продукції і, як наслідок, низький рівень її конкурентоспроможності, а відтак, навіть при вступі в СОТ (чи очікуване ЄС), неспроможність її реалізувати на західних ринках.

Особливо актуальним і одночасно проблемним питанням у контексті глобалізації та міжнародної економічної інтеграції для України є питання припливу прямих іноземних інвестицій, оскільки для успішного проведення економічних реформ потрібні значні інвестиції. Однак, і в цьому питанні є значні проблеми.

До останнього часу основними кредиторами України залишалися міжнародні фінансові організації та уряди індустріально розвинутих країн. Так, Міжнародний валютний фонд (МВФ) з перемінним успіхом для України щодо отримання фінансування, працює з українським урядом з 1994 року за трьома програмами: 1) програма трансформації економіки; 2) програма короткострокового фінансування, спрямована на досягнення макроекономічної стабілізації (стенд-бай); 3) програма розширеного фінансування.

Повномасштабна війна збільшила потреби України в зовнішньому фінансуванні. Щоб підтримати стабільність і відновити економіку України, додаткові гроші повинні бути залучені з різних джерел. Із початком емісії українських євробондів наша держава вийшла на міжнародні ринки капіталів, де покупцями цих цінних паперів виступили в

основному приватні інвестори. Проте міжнародний рейтинг українських євробондів на цьому ринку є досить низьким.

Сучасна зовнішньоекономічна політика України повинна бути спрямована на формування нового торговельного режиму з подальшою інтеграцією до світового економічного простору шляхом поступового і зваженого збільшення ступеня відкритості національної економіки. Для цього перш за все необхідно забезпечити:

- підтримку національних товаровиробників шляхом використання можливостей міжнародно-правового механізму захисту їх інтересів на світовому ринку;

- прискорення економічних реформ шляхом гармонізації економічного законодавства відповідно до світової системи торгівлі і ЄС;

- зняття технічних бар'єрів у торгівлі з провідними країнами - членами СОТ (США, ЄС), розширення торгівлі з якими забезпечує надходження валюти, стимулює розвиток і технічне оновлення промисловості, сприяє поглибленню виробничої кооперації, забезпечує істотне збільшення іноземних інвестицій.

При цьому, одним з головних завдань щодо розвитку зовнішніх економічних зв'язків України та її повнішої інтеграції в глобальну економіку має стати забезпечення просування товарів українського виробництва на нові зарубіжні ринки, і насамперед європейські. При цьому важливим чинником для розвитку взаємовигідних торговельно-економічних зв'язків із ЄС, країнами СНД та іншими країнами світу має стати зміщення акценту з співробітництва на державному рівні до співробітництва на рівні господарюючих суб'єктів шляхом створення спільних підприємств, транснаціональних промислово-фінансових груп, виробничих корпорацій та інших господарських структур.

Теми рефератів

1. Шляхи й моделі інтеграції України в глобальний економічний простір.
2. Місце економіки України у глобальних вимірах стійкого розвитку.
3. Економічні перспективи України у ЄС.

Контрольні завдання

1. Визначте природу міжнародної економічної інтеграції та її характерні ознаки в умовах глобалізації. Наведіть приклади проблем та шляхи розвитку інтеграційних процесів у різних регіонах світового господарства (Центрально-Східній Європі, Азії, Африці, Північній та Південній Америці та ін.).

2. Тести

1. Найбільш складною формою економічної інтеграції є:
 - а) митний союз;
 - б) економічний союз;
 - в) валютний союз;
 - г) спільний союз;
 - д) торговельна інтеграція.
2. Основна тенденція в розвитку України:
 - а) дослідження китайського регіону;
 - б) зростання суб'єктності та ролі громадянина у впливі на прийняття політико-управлінських рішень і розподіл ресурсів - незалежно від ефективності політичної влади;
 - в) управління новоутвореними ринками;
 - г) національна безпека.
3. Головним завданням для глобалізації української економіки є:
 - а) непродуктивні реформи і соціальна апатія;
 - б) надзвичайна концентрація важелів впливу і право розподіляти ресурси обмеженого кола людей;
 - в) системна криза управління;

г) скорочення бюджетного дефіциту і структурних боргів.

4. Виокремлюють такі основні види інтеграційних об'єднань:

- а) зона вільної торгівлі;
- б) валютний союз;
- в) торгова федерація;
- г) спільний ринок;
- д) митний союз.

5. Дата вступу України до СОТ:

- а) 2 червня 2003 р .;
- б) 5 лютого 2008 р;
- в) 19 травня 2010 р

6. До позитивного наслідку вступу України в ЄС належить:

- а) забезпечення розвиток малого і середнього бізнесу, впровадження європейських стандартів в виробництво;
- б) підпорядкування територій органам ЄС;
- в) квотування певних видів товарів.

3. Питання для самоперевірки знань

1. Які характерні риси інноваційної моделі розвитку економіки?

2. Яке місце економіки України у глобальних вимірах стійкого розвитку?

3. Охарактеризуйте конкурентоспроможність підприємства в умовах глобалізації.

4. Які Ви знаєте шляхи й моделі інтеграції України в глобальний економічний простір.

5. Якими є проблеми інтеграції України в НАТО та ЄС?

Література: 6, 21, 22, 23.

ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Давидова І.О., Величко К.Ю., Печенка О.І. Транснаціональні корпорації : навчальний посібник . Харків: Видавництво «Форт», 2018. 175 с.
2. Довгаль О.В., Андрусів У.Я., Ткаліч О.В., Павленко О. С. Глобальна економіка : навчальний посібник. Івано-Франківськ: ФОП Супрун В.П., 2019. 262 с.
3. Глобалізація та регіоналізація як вектори розвитку міжнародних економічних відносин : колективна монографія / за ред. О. А. Довгаль, Н.А. Казакової. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. 540 с.
4. Глобальна економіка : навчальний посібник / за редакцією С.І. Архієреєва. Харків : Видавництво Іванченка І.С., 2018. 192 с.
5. Глобальна економіка: становлення, трансформації, виклики: підручник / за заг. редакцією В.Кулішова. Прага: OKTAN PRINT, 2023. 500 с.
6. Глобальні тенденції і перспективи: світова економіка та Україна / наук. ред. В.Юрчишин. Київ: Заповіт, 2018. 202 с.
7. Гузенко І. Ю. Глобальна економіка: навчальний посібник. Дніпро : НТУ «ДП», 2023. 168 с.
8. Ковтун О.І. Глобальна економіка : підручник. Львів : Видавництво ЛКА, 2014. 704 с.
9. Липов В.В. Глобальна економіка: навчальний посібник. К. : Центр учбової літератури, 2019. 439 с.
10. Пилипенко Г.М. Фірми, ринкові структури та стратегії у світовій економіці: навчальний посібник. Дніпро : НТУ «ДП», 2023. 104 с.

Додаткова

11. Бочан І.О., Михасюк І.Р. Глобальна економіка : підручник. К. : Знання, 2007. 404 с.

12. Булатова О.В. Регіональна складова глобальних інтеграційних процесів : монографія. Донецьк: ДонНУ, 2012. 386 с.
13. Глобальні проблеми сучасності : підручник / за ред. В. С. Бакірова, А.П. Голікова, О. А. Довгаль, В. А. Пересадько, В. І. Сідорова. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. 632 с.
14. Гражевська Н.І. Економічні системи епохи глобальних змін : навчальний посібник. К. : Знання, 2008. 431 с.
15. Грінько І. М. Глобальна економіка: підручник. К. : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2020. 111 с.
16. Кальченко Т.В. Глобальна економіка : навчальний посібник. К. : КНЕУ, 2009. 364 с.
17. Куцик П.О. Глобальна економіка: принципи становлення, функціонування, регулювання та розвитку : монографія. Львів : Видавництво ЛКА, 2015. 594 с.
18. Мазурок П.П. Глобальна економіка : навчальний посібник. Львів : «Магнолія 2006», 2011. 208 с.
19. Смоляр Л.Г. Цифрова трансформація та розвиток інноваційних бізнес-моделей. URL: <http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/279896>.
20. Фукуяма Ф. Політичний порядок і політичний занепад. Від промислової революції до глобальної демократії. К. : Наш формат, 2019. 608 с.
21. Офіційний сайт Міністерства економіки України. URL: <http://www.me.gov.ua>.
22. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <http://www.mof.gov.ua>.
23. Офіційний сайт Національної Комісії з цінних паперів та фондового ринку. URL: <http://www.nsmc.gov.ua>.
24. Офіційний сайт Світового банку. URL: <http://www.worldbank.org.ua>.
25. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду. URL: <http://www.imf.org>.

26. Офіційний сайт Організації Об'єднаних Націй. URL: <http://www.un.org>.
27. Офіційний сайт Світової організації торгівлі. URL: <http://www.wto.org>.
28. Офіційний сайт Комісії Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку (UNCTAD). URL: <https://unctad.org/en/Pages/Home.aspx>.
29. Офіційний сайт Всесвітнього Економічного Форуму (World Economic Forum). URL: <https://www.weforum.org>.
30. World Data Atlas. World and regional statistics, national data, maps, rankings. URL: <https://knoema.com/atlas>.